

УДК 340.12

DOI 10.31732/2708-339X-2023-09-28-35

ЗІСТАВЛЕННЯ ПОНЯТЬ «МОРАЛЬНІСТЬ», «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» ТА «ТЕРПИМІСТЬ» В ЯКОСТІ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ

Горєлова В. Ю.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>*

COMPARISON OF THE CONCEPTS "MORALITY," "TOLERANCE," AND "PATIENCE" AS LEGAL CATEGORIES

Horielova V. Yu.,

*PhD in Legal Sciences, Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines of "KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>*

Анотація. У статті окреслені наявні підходи до розуміння таких понять як толерантність, терпимість та моральність. Виявлені основні ознаки категорій «толерантність» та «терпимість». Проведено зіставлення цих понять з правової позиції. Виявлено, що сенс категорій «толерантність» та «терпимість» зводиться до однакової мети їх застосування, а саме: безконфліктного існування людини у соціумі та цивілізованого вирішення питань. Ці два терміни використовуються одночасно у міжнародних правових актах. Разом з тим, поняття «толерантність» наділено більш змістовною складовою. Наголошено, що категорія «толерантність» є іноземним інструментом для реалізації ідеї терпеливого, поблажливого ставлення до людини з метою укріплення проголошених прав людини, направлених на боротьбу з будь-якою дискримінацією та досягнення мирного співіснування людей у соціумі. Встановлено, що категорія «моральність» вміщує в собі толерантність відносин та терпимість людей один до одного. Зауважено, що важливість терміну «моральність» прямо впливає з Конституції України, оскільки неодноразово застосовується в її межах, а також входить до змісту статей національних законів в різних галузях права: цивільного, кримінального, трудового, адміністративного тощо. Адже українська держава наголошує не лише на фізичному та психічному, а й на моральному розвитку дітей. До того ж посягання на «моральність» прямо передбачена розділом XII Кримінального Кодексу України, а відшкодування моральної шкоди прямо передбачено цивільним законодавством. Робиться висновок, що саме категорія «моральність» повинна застосовуватись в межах національного законодавства, адже саме вона виступає в якості правового ідентифікатора доброго та поганого, що передбачає, на відміну від «толерантності», певну позитивну або негативну відповідальність людини.

Ключові слова: моральність, толерантність, терпимість, права людини, соціум.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 38.

Abstract. The article outlines existing approaches to understanding of such concepts as tolerance, patience, and morality. The main features of the categories "tolerance" and "patience" are identified. A comparison of these concepts is carried out from a legal perspective. It is found that the essence of the categories of "tolerance" and "patience" is reduced to the same goal of their usage, namely, the conflict-free coexistence of individuals in society and the civilized resolution of issues. These two terms are used simultaneously in international legal acts. At the same time, the concept of "tolerance" is endowed with a more meaningful component. It is emphasized that the category of "tolerance" is a foreign tool for the realization of the idea of patient and indulgent attitude towards people to strengthen proclaimed human rights aimed at combating any discrimination and achieving peaceful coexistence of people in society. It is established that the category of "morality" encompasses the tolerance of relationships and tolerance of people towards each other. It is noted that the importance of the term "morality" directly follows from the Constitution of Ukraine since it is repeatedly used within its framework and is included in the content of articles of national laws in various fields of law: civil, criminal, labor, administrative, etc. The Ukrainian state focuses not only on physical and mental development but also on the moral development of children. Moreover, encroachment on "morality" is directly provided for in Chapter XII of the Criminal Code of Ukraine, and the compensation for moral damage is directly regulated by civil legislation. The conclusion is drawn that it is precisely the category of

"morality" that should be applied within national legislation since it acts as a legal identifier of good and bad, which implies, unlike "tolerance," certain positive or negative responsibilities of individuals.

Keywords: morality, tolerance, patience, human rights, society.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, ref.: 38.

Постановка проблеми. У сучасному міжнародно-правовому вимірі акцентується увага на пануванні справедливості в демократичному суспільстві, відповідно, розуміння справедливості виробляється шляхом історичного досвіду людства на основі постулатів про добро та зло (моральність та аморальність). Такий досвід лягає в основу найкращих гуманних здобутків – міжнародних правових актів, які беруть за приклад держави, що визнають права і свободи людини найвищою цінністю та гарантують її безпеку й добробут. Все це можливо лише будувати на моральних принципах, які реалізуються в державній політиці, фіксуються у внутрішніх національних нормативних правових актах. Разом з тим багатоманітність підходів та здобутків щодо поняття «моральність» на сьогодні опосередковано «винаходами нового покоління» – таких як «толерантність» та «терпимість». При цьому часто відбувається заміна поняття «моральність» іншими (мається на увазі «толерантність» та «терпимість») або згадується рефлекторно.

Актуальність теми дослідження. Окреслена проблема характерна для всесвіту, про що свідчить низка соціологічних досліджень, показники яких демонструють високий рівень нетерпимості, ворожості, роздратованості до іноземців чи представників інших віросповідань у Німеччині, Франції, Швейцарії, Нідерландах, Великій Британії [1]. В Україні, на жаль, також високий рівень нетерпимості та нетолерантності. Відповідно до соціологічного дослідження, українці вважають, що найчастіше їх дискримінують за віком – 40,2% та інвалідністю – 38%. Серед основних ознак: сексуальна орієнтація – 26,3%, стан здоров'я – 25,9%, майновий стан – 24,2%, стать – 22,5%, етнічне походження (національність) – 21,3% [2].

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлено необхідністю глибокого осмислення змісту, сутності та

зіставлення категорій «моральність», «толерантність» та «терпимість», що викликано сучасними тенденціями зближення національного законодавства до узгодженості з основними принципами європейського співтовариства.

Стан дослідження. Дослідженню категорій «толерантність» та «терпимість» приділено достатньо уваги науковцями у різних сферах. Серед останніх наукових робіт можна зазначити фундаментальні праці у філософії: Р.І. Кузьменко (2020), О.П. Ананьєва (2016); у педагогіці: В.Б. Деленко (2023.), К.С. Гнатовська (2021), Л.М. Єфименко (2021); у психології К.В. Терещенко (2021), О.К. Праченко (2021), Г.А. Гайдук (2019); у соціології: О.В. Стукал (2021), С.І. Литвин (2021); правовій: Ю.В. Цветкова (2021), І.С. Смазнова (2021), О.М. Тарасішина (2008); політичній: В.О. Носовець (2021), А.В. Іванова (2019) тощо. Однією з останніх досліджень теоретико-правової концепції впливу моралі на формування правової культури в Україні можна назвати працю І.М. Дячишина (2023). Однак в цих та інших працях, толерантність та / або терпимість розглядається не з боку духовної складової (або лише поверхнево розглянуто), а в якості здатності людства до сучасного соціального та культурного спілкування.

Метою і задачею статті є виявити взаємозв'язок категорій «моральність», «толерантність», «терпимість» та визначити аксіологічні підстави їх застосування у доктрині прав людини, визначити значущість моральності для розвитку українського соціуму.

Виклад основного матеріалу. Етимологія поняття «толерантність» досліджувалося вченими з різних позицій, наприклад: в межах соціальної норми як ефтивного засобу взаємовідносин між людьми, спільнот, суспільства та гарантії демократичності й стабільності [3], [4]; в якості взаєморозуміння між різними культурними, соціальними, релігійними, національними групами тощо [5], [6]; у ролі

вирішення проблем побудови якісного діалогу між людьми [7]; з метою застосування культурного компромісу у випадках наявності різних точок зору [8, с. 17], в якості терпимості до дій чи поглядів іншої людини [9], здатності терпіти погляди іншої людини з метою ухилення від агресії [10, с. 36], відмови від насильства та домінування [6]; уміння терпіти, сприймати та миритися з чужою думкою [11, с. 7]; готовності до сприйняття інших людей [12, с. 108], форми згоди між людьми [13]; морально-психологічна установка сприймати «чуже», не відмовляючись від «свого» [14], здатності співіснування зі спільнотами, яким притаманний інший спосіб життя та інший менталітет [15], придушення власного почуття несприйняття когось або чогось [16]; свідоме ставлення до ситуації на основі визнання основних прав людини [17], інтенція загальнолюдських інтересів і потреб, цінність глобалізованого суспільства [18].

Фахівцями пропонуються наступні варіанти перекладу терміну «толерантність» українською мовою: терпимість, покірливість, прийняття, розуміння, допустимість, незлобливість, повага, смиренність, експресивність [19], трактують як поблажливість [20, с. 179] та терпимість до чіхось думок, поглядів, вірувань тощо [21, с. 1459]. Англійській мові притаманне тлумачення толерантності як готовності людини без протесту сприймати будь-кого та будь-який предмет світу [22, с. 56], тоді як французька мова вказує на суб'єктність, відносячи дане поняття до поваги до прав і свобод людини [23, с. 6]. Китайська мова тлумачить «толерантність» як «великодушність», у перській це – терпіння, в арабській – прощення, співчуття, поблажливість [24]. Отже, можна встановити наступні ознаки толерантності: – терпимість до людини та всього, що пов'язане з нею, що не узгоджується з власними уподобаннями, принципами, цінностями – демонстрація поваги до прав людини, бажання мирного, безконфліктного співіснування.

Толерантність у наукових джерелах розглядають за видами, поділяючи її на: гендерну, вікову, освітню, міжетнічну, расову, релігійну, географічну, міжкласову, фізіологічну, політичну, сексуально-

орієнтовану, маргінальну, наукову, адміністративну, педагогічну тощо. В межах даної роботи ми не будемо розглядати ці складові, оскільки таке дослідження виходить за межі теми, але зазначимо, що термін «толерантність» використовується майже у всіх сферах людського буття, що спонукає до культури толерантного виховання.

Терпимість людини – здатність терпимо, поблажливо ставитися до чужих звичок, звичаїв, поглядів і т. ін [25], властивість сприймати без роздратованості чужі погляди, уміння відстоювати власні інтереси не обмежуючи інтересів інших [26]. При цьому терпимість, на думку науковців, характеризується активним перетворювальним характером або пасивним (в якості безініціативного примирення) [27, с. 56]. Терпимість поділяють на види: позитивна терпимість, квазітерпимість, псевдотерпимість. Позитивну терпимість у правовому аспекті можна вважати, наприклад, проявом розуміння слідчого до потерпілого у випадках неадекватної поведінки після скоєння злочину. Прикладом квазітерпимості може бути стримання реакції адвоката на надану інформацію підзахисним стосовно жорстокості вчиненого ним злочину. В якості прикладу псевдотерпимості можна назвати емоційне ліцемерство слідчого під час допиту підозрюваного з метою отримання достовірних показань. Таким чином, ознаками терпимості є:

– поблажливе ставлення до людини та всього, що пов'язане з нею, незважаючи на власне ставлення до ситуації;

– бажання мирного, безконфліктного співіснування.

Тобто сенс категорій «толерантність» та «терпимість» зводиться до однієї мети – безконфліктного існування людини у соціумі, цивілізованого поведіння один з одним. Разом з тим, поняття толерантності визначають більш широким за змістом, вказуючи на те, що воно характеризує не лише спектр міжособистісних та соціальних взаємодій (в якості психологічного інструмента), а направлено на реалізацію конструктивного вирішення конфліктів [28, с. 156] орієнтуючись на правові та моральні норми

[29, с. 4].

Приналежно, саме у назві Декларації принципів толерантності вживаються два терміни одночасно, адже посилаючись на латинську мову *tolerantia* – це терпіння. Надалі, відповідно до статті другої Декларації зазначено, що з метою зробити суспільство більш терпимим, державам потрібно ратифікувати міжнародні конвенції з прав людини та, у разі необхідності, удосконалити власне законодавство з метою забезпечення принципу рівних прав і можливостей для всіх груп у суспільстві та окремих людей. Відповідно до пункту 1.2. статті першої Декларації зазначено, що толерантність – це не поступка, поблажливості чи потурання, а це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини, до того ж толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності [30]. Проголошена Генеральною Асамблеєю ООН Декларація «Про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань» (1981) [31] саме використовує термін «терпимість». У підсумку, науковцями визначається толерантність як здатність особи до терпимості за умови власного внутрішнього непогодження з цінністю, по відношенню до якої здійснюється терпимість [10, с. 41]. На основі вищезазначеного, можна дійти висновку, що категорія «толерантність» є іноземним атрибутом для реалізації ідей терпеливого, поблажливого ставлення до людини з метою укріплення прав людини, боротьбу з будь-якою дискримінацією та досягнення мирного співіснування людей у всесвіті. Обидва терміни сплетені схожістю визначень, виявляється їх взаємозамінність, спостерігається однаковість їх ознак.

Важливість «моральності» прямо впливає з Основного Закону України, де наголошено на «моральній підтримці» (відповідно до статті 24), «моральність населення» (відповідно до статті 35), «моральній шкоді» (відповідно до статей 32, 56, 62), «моральних інтересах» (відповідно до статті 54) тощо. Мораль та похідне від нього слово «моральність» є основним змістом національних законів у

різних галузях права: цивільного, кримінального, трудового, адміністративного тощо. До того ж, посягання на «моральність» прямо передбачена розділом XII Кримінального Кодексу України «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» [32]. Відшкодування моральної шкоди передбачено також у низці статей цивільного кодексу (наприклад: статті 23, 1167, 1168, 1231) [33]. Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування», де визначено, що під моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру (відповідно до статті 4) [34]. Згідно Закону України «Про медіа» держава акцентує увагу на фізичному, психічному та моральному розвитку дітей (відповідно до статей, п.11-12 ст.110; п.8 ст.111 тощо) та зазначає, що державна підтримка суб'єкта у сфері медіа припиняється у разі встановлення судом порушень відповідним суб'єктом вимог Конституції України, фактів зловживання свободою діяльності медіа, що заподіює матеріальну і моральну шкоду юридичним і фізичним особам (відповідно до ст.3) [35]. Зазначене в повній мірі відповідає положенням статті 7 Європейської конвенції «Про транскордонне телебачення» (1998) в якій використовується також термін «мораль» [36].

Декларація етичних засад Української Гельсінської спілки з прав людини відповідно до пункту 10.6. зазначає, що члени організацій, які входять до неї, повинні дотримуватися в спілкуванні та в діях взаємно визнаних норм моральності. А при виникненні конфліктів між членами спілки вони керуються проголошеними в цій Декларації етичними принципами та прагнуть до розв'язання конфліктів шляхом діалогу і

досягнення компромісу в самій Асоціації, щоб не наносити шкоди її репутації (відповідно до пункту 10.4) [37].

Зокрема, науковцем С.П. Репецьким доведено, що зарубіжне законодавство розглядає моральність у трьох сферах: моральність як об'єкт злочинного посягання прямо передбаченого у законі; передбачення двох або більше родових об'єктів злочинних посягань в одному розділі чи главі, один з яких – суспільна мораль; закони, що не виділяють суспільну мораль в окремі розділи чи глави закону, але криміналізують злочинне посягання проти неї [38, с. 5]. Можна зробити висновок, що моральність у вітчизняному і зарубіжному законодавстві зводиться до основного принципу: люди за своєю природою різні, але рівні у правах. Саме моральність може бути об'єктом посягання, предметом охорони, засобом відшкодування. Все це потенційно створює передумови для вироблення етики окремих гілок влади (морального підґрунтя їх існування та діяльності): парламентської етики, етики державної служби, етики судової гілки влади.

Таким чином, формуванню моральності сприяє дотримання прав людини (правовий та політичний спектр), поважання, сприйняття та розуміння багатоманітності культур, поглядів (толерантність), утримання від образ,

жорстокості у виразах, словах, жестах (терпимість). При цьому моральність, що наділена духовним змістом, націлена на відкритість та соціальну справедливість, свободу думки, совісті та переконань, що уможливлює досягнення миру. Закони моралі не нав'язують догмати, не відмовляють людину від її переконань та не зобов'язують приймати чужі вподобання.

Висновки. Отже, на підставі наукових досліджень та законів України, а також положень міжнародно-правових актів визначено взаємозв'язок категорій «моральність», «толерантність» та «терпимість» і встановлено, що правова категорія «терпимість» входить до змісту категорії «толерантність», а виходячи з контексту наведених у роботі нормативно-правових актів ці категорії набувають однозначності.

Категорія «моральність» значно ширше ніж «толерантність», її застосування як у міжнародній доктрині прав людини, так і в межах національного законодавства актуальне, адже моральність – це ідентифікатор доброго та поганого, який передбачає, на відміну від «толерантності», певну позитивну або негативну відповідальність людини. Саме тому актуальним є впровадження цілого комплексу етичних (моральних) кодексів майже у всіх сферах життя.

Література:

1. Лісова, К.С., Завгородня В.М. Європейській модельний закон про сприяння толерантності та придушення нетерпимості. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21-22 травня 2020 р.) / редкол.: А.М. Куліш, О.М. Рєзнік. Суми: СумДУ, 2020. Ч.1. С. 177-180.
2. Коваль Л. Права людини: дискримінація і толерантність. Урядовий кур'єр. 2023, 21 квіт. С. 3.
3. Березняк О.І. Толерантність як умова подолання несприйняття іншого. Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. 2007. № 34. С.40-44.
4. Василець О.І. Питання про категоріальну визначеність поняття «толерантність». Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. 2007. № 35. С.20-22.
5. Шабат-Савка С. Толерантність спілкування як спосіб вираження комунікативних інтенцій. Мандрівець. 2010. № 6. С. 59-63.
6. Толерантність: теорія і практика. Роздуми філософів і релігієзнавців. Міжнародні правові документи (витяги) / уклад.: Бабій М. Ю. Київ. Відділення релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г.С. Сковороди, 2004. 125 с.
7. Підбуцька Н. В. Толерантність особистості, критерії її розвитку. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. Харків: НТУ "ХПІ", 2017. № 52 (1273). С. 74-78.
8. Матієнко О.С. Толерантність: введення в проблему. Вінниця: ВДАУ, 2006. 40 с.
9. Жданова І.А. Молодь і толерантність у сучасній Україні (національно-етичний аспект). Збірник наукових праць науково-дослід. інституту українознавства. Київ, 2008. Т. XXII. С. 120-130.
10. Вовк Д.О., Бойчук Д.С. Верховенство права і толерантність: Навчальний посібник. Київ: «ФОП

Голембовська О.О.», 2018. 172 с.

11. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
12. Яланська С. П. Психологічні аспекти розвитку толерантності особистості в освітньому середовищі. Психологія особистості. Івано-Франківськ, 2016. № 1 (7). С. 100-109.
13. Лупиніс Т.Б. Толерантність – необхідна умова морального розвитку суспільства. Наукові праці Чорноморського державного ун-ту імені П. Могили комплексу «Києво-Могил. Акад.». Серія: Педагогіка. Миколаїв, 2010. Вип.131. Т.144. С.60-84.
14. Андреев М.В. Наукові підходи до поняття «толерантність». Наукові записки кафедри педагогіки: зб. наук. праць Харківського нац.ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2012. Вип. 28 (2). С. 7-16.
15. Отич О.М., Фурса О.О., Орлов О.М. Психологія конфлікту: Навч. посіб. К.: МІХМД, 2008. 265 с.
16. Тарасюк Л.С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. Гуманітарний часопис. 2013, № 1. С. 39-44.
17. Речицький В. Імператив толерантності – витоки і становлення. Філософія права і загальна теорія права. 2016. № 1-2. С. 37-51.
18. Малахова О.М. Толерантність – цінність у глобалізованому світі. Грані. 2014. № 10 (114). С.47-53.
19. Український тлумачний словник української мови «Словотвір». URL: <https://slovotvir.org.ua/words/tolerantnist>
20. Словник української мови: в 11 томах. 1979 р. Том 10. ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
22. Кондратенко Я.О. Семантичний зміст поняття толерантності у сучасній англійській мові. С.55-56. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник наукових праць / За заг. ред. В. В. Жуковської, В. О. Папіжук. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017. 508 с.
23. Матієнко О.С. Толерантність: введення в проблему. Вінниця: ВДАУ, 2006. 40 с.
24. Горобець К. Толерантність у ціннісній структурі прав. Філософія права і загальна теорія права. 2016. № 1-2. С. 27-36
25. Словник української мови: в 11 томах. 1979 р. Том 10. С.95
26. Педагогічний словник / За ред. дійсн. чл. АПН України Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка, 2001. 514, 259
27. Галицький І. Толерантність у правовому житті сучасної України. Одеса: Фенікс, 2012. 144 с.
28. Сергієнко Т.М., Самойлова Ю.І., Денисюк Ю.І. Толерантність як соціально-педагогічний інструмент вирішення конфліктних ситуацій. Соціальна педагогіка. Вип. 22. Т.2. 2020. С.153-156.
29. Цветкова Ю.В. Становлення правової традиції релігійної толерантності у федеративних державах Європи (V ст. до н.е.-XVII ст.): автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2021. 36 с.
30. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 15.06. 2023)
31. Декларація «Про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань». Українське релігієзнавство. 2005. № 36. С. 11-13.
32. Кримінальний кодекс України: Закон України від 13.04 2012 р. № 4651-VI: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.06. 2023)
33. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 10 лип. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.06. 2023).
34. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розсліду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР: станом на 31 берез. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.06. 2023).
35. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. №2693-д. станом на 02 лип. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
36. Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 року (ETS N 132). Рада Європи Конвенція, Міжнародний документ від 05.05.1989 №ETS(132). Ратифікація від 17.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text (дата звернення: 15.06.2023).
37. Декларація етичних засад Української Гельсінської спілки з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/deklaratsiya-etychnyh-zasad-ukrajinskoji-helsinskoji-spilky-z-prav-lyudyny/> (дата звернення: 16.06.2023).
38. Репецький С.П. Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 22 с.

References:

1. Author, Lisova, K.S., Zavorodnya V.M. Ed.board, A.M. Kulish, O.M. Reznik (Sumy, May 21-22, 2020). European

- Model Law on the Promotion of Tolerance and Suppression of Intolerance. Reforming the legal system in the context of European integration processes: materials of the 4th International Scientific and Practical Conference: in 2 parts*. Sumy: Sumy State University
2. Author, Koval L. (April 21, 2023). *Human rights: discrimination and tolerance. Government courier.*
 3. Author, Berezhnyak O. I. (2007). *Tolerance as a condition for overcoming non-acceptance of another. Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University.*
 4. Author, Vasylets O.I.(2007). *Question about the categorical definition of the concept of "tolerance". Bulletin of Zhytomyr State University named after I. Franko.*
 5. Author, Shabat-Savka S. (2010). *Tolerance of communication as a way of expressing communicative intentions. Mandrivets. No. 6.*
 6. Editor, Babii M. Yu.(2004). *Tolerance: theory and practice. Reflections of philosophers and religious scholars. International legal documents (excerpts) Kyiv.: Department of Religious Studies of the Institute of Philosophy named after H.S. Skovoroda, 125 p.*
 7. Author, N. V. Pidbutska (1273). *Tolerance of personality, criteria for its development. Bulletin of National Technical University "KhPI": Coll. of science Ave. Ser.: Topical problems of the development of Ukrainian society. Kharkiv: NTU "KhPI", 2017. No. 52 P. 74-78.*
 8. Author, Matiienko O.S (2006). *Tolerance: introduction to the problem. Vinnytsia: VSAU, 40 p.*
 9. Author, Zhdanova I.A.(2008). *Youth and tolerance in modern Ukraine (national and ethical aspect). Collection of scientific works of Research Institute of Ukrainian Studies. Kyiv, Volume XXII. P. 120-130.*
 10. Author, Vovk D.O., Author, Boichuk D.S. (2018). *Rule of law and tolerance: Study guide. Kyiv: "FOP Golembovska O.O.", 172 p.*
 11. Author, Molchanova A.O. (2013). *Tolerance as a valuable basis of a teacher's professional activity: a manual. Kyiv: Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 188 P.*
 12. Author, Yalanska S. P. (2016). *Psychological aspects of the development of personality tolerance in the educational environment. Personality psychology. Ivano-Frankivsk, No. 1 (7). P. 100-109.*
 13. Author, Lupynis T.B.(2010). *Tolerance is a necessary condition for the moral development of society. Scientific works of Black Sea State University named after P. Mohyla of complex "Kyiv Mohyla. Acad." Series: Pedagogy. Mykolaiv, Vol.131. T.144. P.60-84.*
 14. Author, Andrieiev M.V. (2012). *Scientific approaches to the concept of "tolerance". Scientific Notes of Department of Pedagogy: coll. of Scientific works of V. N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv, Vol. 28 (2). P. 7-16.*
 15. Author, Otych O.M., Ftsrsa O.O., Orlov O.M. (2008). *Psychology of conflict: Teaching. manual K.: MIHMD, 2008. 265p.*
 16. Author, Tarasiuk L.S. (2013). *The problem of the culture of tolerance in modern society. Humanitarian journal. No. 1. P. 39-44.*
 17. Author, Rechytskyi V. (2016). *Imperative of tolerance - origins and development. Philosophy of law and general theory of law. No. 1-2. P. 37-51.*
 18. Author, Malakhova O.M. (2014). *Tolerance is a value in the globalized light. Hrani. No. 10 (114). P.47-53.*
 19. *Ukrainian explanatory dictionary of the Ukrainian language "Slovotvir" (Accessed 11.03.2018).URL: <https://slovotvir.org.ua/words/tolerantnist>*
 20. Editor, A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk. (1979). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. Vol. 10. 658 p.*
 21. Editor, V.T. Busel (2005). *A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 1728 p.*
 22. Author, Kondratenko Ya.O. Editor, V. V. Zhukovska, V. O. Papizhuk (2017). *Semantic content of the concept of tolerance in modern English. P.55-56. Modern philological research and teaching of a foreign language in the context of intercultural communication: Collection of scientific works / Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House, 508 p.*
 23. Author, Matiienko O.S. (2006). *Tolerance: introduction to the problem. Vinnytsia: VDAU, 40 p.*
 24. Author, Horobets K. (2016). *Tolerance in the value structure of rights. Philosophy of law and general theory of law. No. 1-2. P. 27-36*
 25. (1979). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. Vol. 10. P.95*
 26. Editor, valid member of APN of Ukraine Yarmachenko M.D.(2001). *Pedagogical dictionary.: Pedagogical opinion, 514, 259*
 27. Author, Halytskyi I. (2012). *Tolerance in the legal life of modern Ukraine. Odesa: Feniks, 144 p.*
 28. Author, Serhiienko T.M., Samoilova Yu.I., Denysiuk Yu.I. (2020). *Tolerance as a socio-pedagogical tool for solving conflict situations. Social pedagogy. Vol. 22. Vol. 2, P. 153-156.*
 29. Editor, Yu.V. Tsvetkova (2021). *Formation of the legal tradition of religious tolerance in the federated states of Europe (5th century BC-17th century): autoref. thesis ... of Dr. of Laws: 12.00.01. Kyiv, 36 p.*
 30. *Declaration of principles of tolerance URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (Accessed 15/06/2023).*
 31. (2005). *Declaration "On the Elimination of All Forms of Intolerance and Discrimination on the Basis of Religion or Belief". Ukrainian religious studies. No. 36. P. 11-13.*

32. *Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine (13.042012)*. No. 4651-VI: as of April 28 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text33> (Accessed 15/06/2023).
33. *Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine (January 16, 2003)*. No. 435-IV: as of July 10, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 15/06/2023).
34. *On the procedure for compensation for damage caused to a citizen by illegal actions of bodies carrying out investigative activities, bodies of pre-trial investigation: Law of Ukraine No. 266/94-VR:(December 1, 1994)*. as of March 31. 2023. (Accessed 15/06/2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>
35. *About media: Law of Ukraine (13.12.2022)* No. 2693-d. as of July 2, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (Accessed 15/06/2023).
36. *European Convention on Transborder Television of September 9, 1998 (ETS N 132)*. Council of Europe Convention, International document (05.05.1989). No. ETS (132). Ratification of 12.17.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text (Accessed 15/06/2023).
37. *Declaration of ethical principles of the Ukrainian Helsinki Union for Human Rights*. (07/16/2023). URL: <https://www.helsinki.org.ua/deklaratsiya-etychnyh-zasad-ukrajinskoji-helsinki-spojky-z-prav-lyudyny/> (Accessed 16/06/2023).
38. Author, P. Repetskyi (2010). *Public morality as an object of criminal law protection: autoref. thesis ... PhD in Legal Sciences*: 12.00.08. Kyiv, 22 p.

Стаття надійшла до друку 26.06.2023